

17.12.2019

Vaikuttava ja tulevaisuussuuntautunut hanketoiminta

Katri Vataja

Johtaja, Ennakointi ja Strategia

@KatriVataja

Vaikuttavuus käsitteenä

- Vaikuttavuuden monimerkityksellisyys - määrittelyt ja käyttötarkoitukset vaihtelevat eri konteksteissa.
- Määritelmä vaikuttavat tapoihin johtaa ja arvioida vaikuttavuutta (esim. ennalta määrätty ja rajattu vs adaptiivinen)
- Miksi vaikuttavuus kiinnostaa nyt? Merkityksellisyys, vastuullisuus & eettisyys.

Vaikuttavuustiedolle on kysyntää

Esimerkiksi hallitusohjelmassa vaikuttavuus esiintyy vähintään **33 kertaa**

- **Vaikuttavuutta arvioidaan** ainakin nielupolitiikassa, veronkiertoa estävissä toimenpiteissä, ilmasto- ja energiastrategian ratkaisuihin, maankäyttösektorin ilmasto-ohjelman toimenpiteissä, Makeran toiminnassa, varhaiskasvatusohjelmassa, nuorten palveluissa, korjausvelan lisärahoituksessa...
- **Vaikuttavuutta parannetaan ja kehitetään** kriisinhallinnassa, kehitysyhteistyössä, päästökauppajärjestelmässä, EU:n ulkorajavalvonnassa, kalastonhoitomaksuissa, kansansairauksissa, syövän hoidossa, sote-palveluissa, koulutuksessa, työvoimapalveluissa, kotouttamispalveluissa, Frontexissa (Euroopan raja- ja merivartiostasto), veronkierron estävissä toimenpiteissä, työllisyyttä estävissä toiminnoissa...
- **Lisäksi peräänkuulutetaan vaikutusten arviointia**, ainakin ilmastovaikutusten, lapsivaikutusten, lakiesitysten, rataverkon ja raideliikenteen ja kestävän liikenteen vero- ja maksu-uudistuksen vaikutusten arviointia.

Yhteiskunnallinen vaikuttavuus

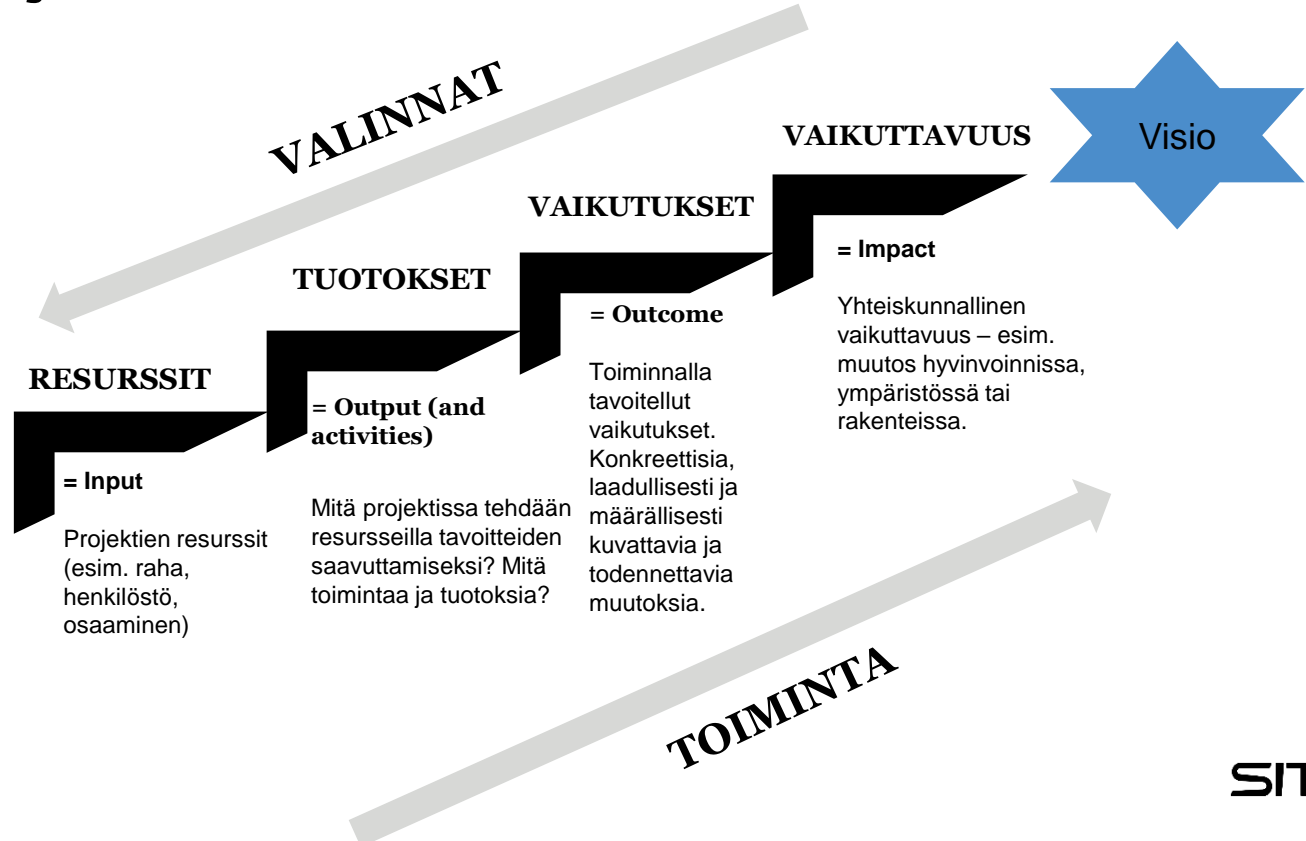
ymmärretään positiivisina ja negatiivisina,
ensisijaisena tai toissijaisina pitkän aikavälin vaikutuksina,

jotka on tuotettu jonkin
kehittämisintervention tai muun tavoitteellisen toiminnan tuloksena,

joko suoraan tai epäsuorasti, tarkoituksellisesti tai tahattomasti.

(OECD-DAC Glossary, 2002;)

IOOI - viitekehys (results chain) toiminnan johtamisessa ja arvioinnissa

Mihin vaikuttavuuden johtamisessa ja arvioinnissa tulisi panostaa?

1. Katse tulevaisuuteen, huomio suuntaan ja vauhtiin

- Vaikuttavuuden johtaminen edellyttää pitkäjänteisyyttä ja ennakoivuutta, huomion suuntaamista päämääriin.
- Vaikuttavuuden arviointi on tyypillisesti ollut taaksepäin katsovaa ja painottunut analysoimaan sitä, miten hyvin on onnistuttu saavuttamaan toiminnalle ennalta asetetut tavoitteet ja panos-tuotos-mittarit.
- Mitä kauemmaksi visio ja tavoiteltu vaikuttavuus ulottuu ja mitä dynaamisemmasta ilmiöstä on kyse, sitä sumeampi tavoite saattaa aluksi olla.
- Isoja ongelmia ratkaistaessa tuloksia on arvioitava suhteessa siihen, onko valittu suunta oikea, vauhti sopiva ja missä määrin toiminta vastaa muuttuvan maailman vaatimuksiin.

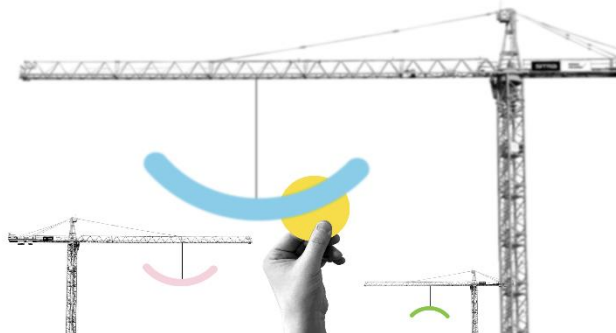
Ennakoinnin muodot

Tulevaisuuteen varautuminen

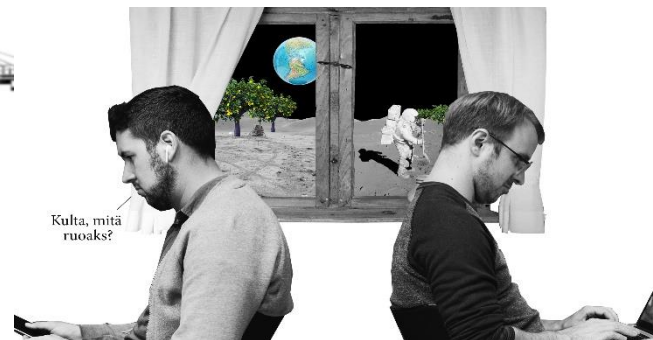
Mikä muuttuu?
Mikä on epävarmaa?

Tulevaisuuksien suunnittelu

Mihin voi ja kannattaa vaikuttaa?
Mikä on toivottavaa ja kenen kannalta?

Tulevaisuuksien avartaminen

Mitä ei kyseenalaisteta?
Millaisia oletuksia tehdään?

Kolme tulokulmaa tulevaisuuksiin

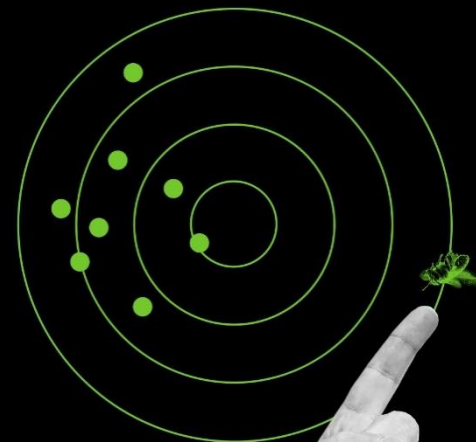
Trendit

Visiot

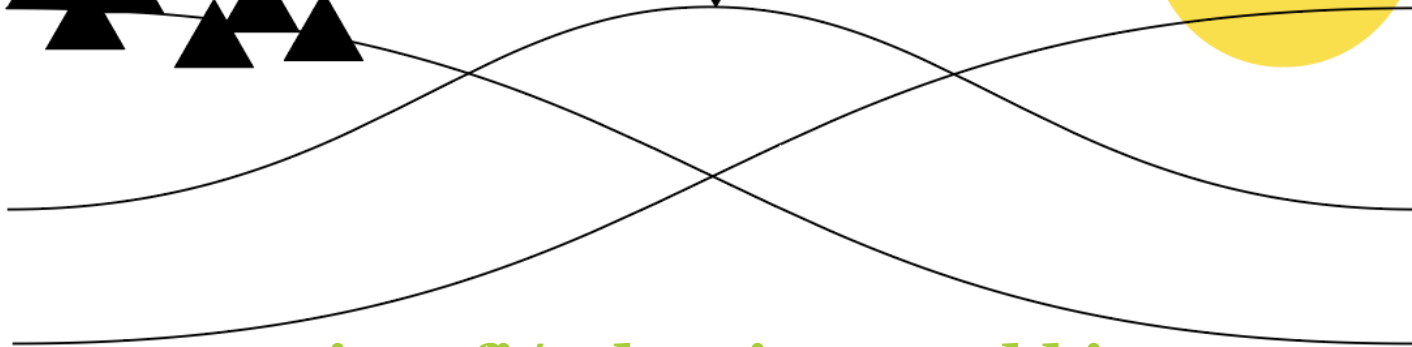

Heikot
signaalit

Mikäs toi on?

**TULEVAISUUDEN-
TEKIJÄN
TYÖKALU-
P A K K I**

sitra.fi/tulevaisuuspakki

SITRA

2. Kytkeä isoon kuvaan

- Viheliäiset ongelmat ovat luonteeltaan systeemisiä. Yksittäisten toimenpiteiden, ohjelmien ja organisaatioiden toimintaan rajautuvat arvioinnit eivät riitä jos halutaan tarkastella järjestelmätason muutoksia.
- ”Yksittäisten temppujen” ja panosten, tuotosten ja tulosten seuraamisen lisäksi tarvitaan toimenpiteiden merkityksen arviointia suhteessa isoon kuvaan, muihin toimijoihin ja niiden tekemisiin -> **vaikuttavuus syntyy yhteistyössä ja verkostoissa!**
- Järjestelmätason vaikutusten tarkastelussa tulee huomioida asioiden keskinäisriippuvuudet, toisin sanoen se, miten hyvin toimijat pelaavat yhteen yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

3. Fiksummat mittarit ja tilanteeseen sopivat menetelmät

- Arviointimenetelmien hyvyys ja luotettavuus riippuvat arvioitavan toiminnan luonteesta ja tavoitteesta. Onko tieto ”tulevaisuuskestävää”?
- Tarve ja paine mittarointiin on kova. Ei kuitenkaan hukata ilmiöiden luonnetta ja moninäkökulmaisuuutta!
- Teknologia on hyvä renki mutta huono isäntä, arvioinnissakin. Tarve valjastaa data paremmin käyttöön!

Systemin dynamiikka ohjaa menetelmävalintoja

Dynamiikka	Ominaisuudet	Esimerkkejä arviointimenetelmistä
Yksinkertainen	Ongelmat selkeitä, standardiratkaisut mahdollisia Lineaarisuus, syy-seuraus-suhteet ymmärrettävissä ja todennettavissa Vähän toimijoita ja muuttujia siirrettävyys, parhaat käytännöt	<ul style="list-style-type: none"> • Tilastolliset vertailuasetelmat: RCT, kvasi-kokeelliset vertailut • Tapaustutkimukset, haastattelut, fokusryhmät • Mittarointi • Auditointi
Monimutkainen	Useita toisiinsa vaikuttavia muuttujia ja toimijoita Syy-seuraus –suhteet kontekstiriippuvaisia Useita vaikutusmekanismeja Hyvät käytännöt	<ul style="list-style-type: none"> • Tapaustutkimukset, haastattelut, fokusryhmät • Temaattinen sisällön analyysi • Systeemijattelu ja –menetelmät, verkostoanalyysi • Vaikutuspolkuanalyysi, kontribuutioanalyysi • Muutoksen ennen-jälkeen seuranta • Dynaamiset kausaalimallit
Kompleksinen	Ei standardisoituja ja ratkaisuja Olosuhteisiin mukautuminen, responsiivisuus Monensuuntaiset syy-seuraus-suhteet Epävarmuus kontekstin kehityksen suunnasta Ei tarkasti ennalta määriteltyä vaikutuksia (emergentiys) Muotoutuvat käytännöt	<ul style="list-style-type: none"> • Kvantitatiivisia menetelmiä vaikea soveltaa, rajallinen sisäinen/ulkoinen valideetti • Laadulliset menetelmät; case study, haastattelut fokusryhmät, havainnointi • Kehittävä arviointi • Adaptiiviset ja oppivat mittaristot • Pehmeät systeemimenetelmät
Kaaos (epäjärjestys)	Toiminnan satunnaisuus, turbulenssi Ei tarkoitusta tai suuntaa Tunnistamattomat syy-seuraus-suhteet Ennennäkemättömät, arvaamattomat käytännöt	<ul style="list-style-type: none"> • Laadulliset menetelmät; tapaustutkimukset, haastattelu • Etnografiset menetelmät • Tarve-arvioinnit ja tilanne-analyysit • Kertaluontoiset, nopeat arvioinnit

4. Vahvistetaan laaja-alaiseen tietopohjaan perustuvaa päätöksentekoa

- Vaikuttavuuden johtamisen ja arvioinnin tulevaisuuden kehityssuunnat riippuu paljolti tiedon kysynnästä (+tilaaja- ja toteutusosaamisesta) ja kyvykkyydestä tiedolla johtamiseen.
- Ajanmukaisen ja relevantin päätöksenteon tietopohjan takaamiseksi tulisi arviointi- ja seurantakäytännöt päivittää nykyistä moniulotteisemmiksi, reaaliaikaisemmiksi ja joustavimmiksi.

Arviointitieto matkaoppaana

- Arviointia ei ole vain projektien ja suoritusten seuranta ja mittaaminen – olennaista arvottaminen ja tieto, joka rakentaa kestävämpää ja parempaa tulevaisuutta ("social betterment")
- Ei "laput silmillä" – kun konteksti muuttuu, on tarpeen tarkistaa myös tavoitteita ja tekemisen tapoja.
- Viheliäille ongelmille on tyypillistä, että ymmärrys niiden luonteesta lisääntyy niitä ratkaistaessa.
- Vaikuttavuusajattelu tai –arviointi ei saisi johtaa jähmettymiseen tai reduktionismiin! Tarvitaan oppimista ja kokeilevaa kehittämistä!

**VAIKUTTAVUUDESSA ON LOPULTA KYSE SIITÄ, MIKÄ ON
ARVOKASTA JA TAVOITELTAVAA JA MITEN SIIHEN PÄÄSTÄÄN.**

SITRÄ

Muutosteoriat ja vaikuttavuuspolut lähtökohtana

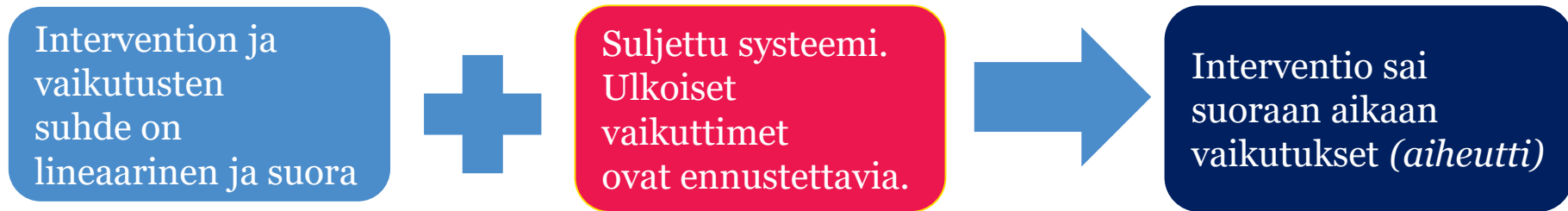
Muutosteoria kertoo, miten muutoksen oletetaan tapahtuvan:

Esim.

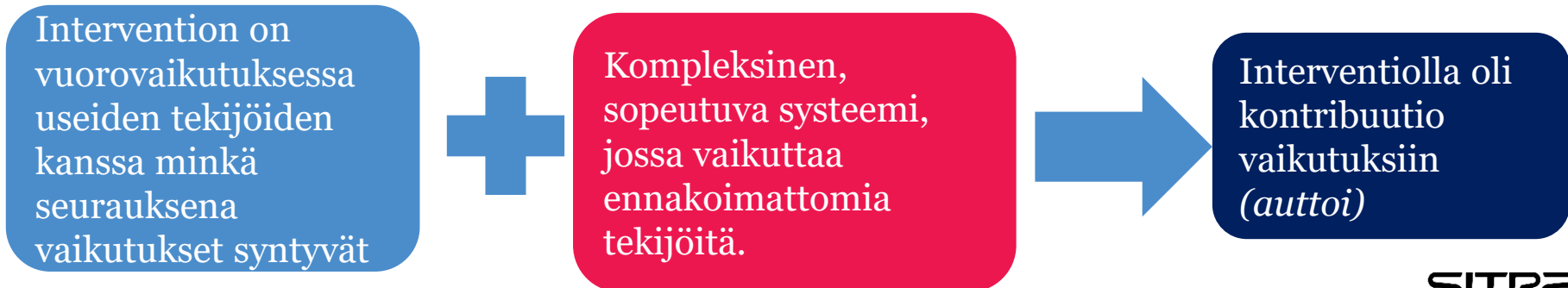
- Miten toiminta tuottaa tuloksia ja miten nämä tulokset johtavat lopulliseen päämäärään ja vaikuttavuuteen?
  - Muutoksen edellytykset? Sosiaaliset, tekniset, taloudelliset, ympäristötekijät?
  - Aikajänne?
  - Toimijat ja vuorovaikutus?
-
- Valitse tarkoituksenmukainen tapa muutosteorian luomiseksi ja kuvaamiseksi
  - Vaikuttavuuden arvioinnissa muutosteoriaa testataan, kehitetään ja todennetaan.
  - Arvioinnissa olennaista tunnistaa: 1) toimiiko muutosteoria 2) onko se toteutettu oikein.

Syy ja seurauksen suhde on vaikuttavuusarvioinnin ydinkysymys

ATTRIBUUTIO

KONTRIBUUTIO

Yhteenveto

- Vaikuttavuus lähtee päämäärästä ja visiosta, siten aina eteenpäin katsovaa.
- Ei ole yhtä oikeaa tapaa arvioida hanketoimintaa – tarvitaan valintoja!
- Mitä monimutkaisemmasta asiasta on kyse, sitä tärkeämpää on kokonaisuuksien ja systeemien hahmottaminen sekä keskinäisriippuvaisuuksien tunnistaminen.
- Ilmiöt ovat usein sotkuisia eikä tieto ole täydellistä. Siksi tarvitaan jatkuvaa oppimista jota voidaan puolestaan tukea kokeilemalla!

Lisää aiheesta:

- Sitran vaikuttavuuden arviointi
<https://www.sitra.fi/aiheet/vaikuttavuuden-arviointi/#ajankohtaista>
- Vataja, Katri, Mikko Dufva & Pinja Parkkonen. 2019. **Evaluating the impact of a Futures-oriented Organization.** World Futures Review, vol. 11, (4), 320-330
- Vataja, Katri & Hyytinen, Kirsi: Vaikuttavuuden arvioinnin pitää vastata kompleksiseen maailmaan. Kanava, 2019.

- Parkkonen, Pinja & Katri Vataja, 2019. **Näkökulmia ja lähestymistapoja tulevaisuustyön ja ennakoinnin arviointiin.** Futura, 38, 60–73.

**HYVÄÄ
HUOMISTA,
SUOMI!**

sitra.fi | seuraavaerä.fi
@sitrafund

SITRA